

Štuko dekoracija stropa crkve Blažene Djevice Marije od Karmela (sv. Marije od Puka) u Novigradu u Istri

Nekadašnja dominikanska crkva Blažene Djevice Marije od Karmela (tradicionalno Madonna del popolo – sv. Marija od Puka) u Novigradu u Istri od 1726. do 1808. bila je pod upravom franjevac trećoredaca. Oni su tijekom 18. stoljeća poduzeli više obnoviteljskih zahvata na crkvi, njezinu inventaru i pripadajućem samostanu. U sklopu obnove, koja se dogodila oko 1783., za vrijeme uprave gvardijana Franje Kocijančića, bilo je uređeno njezino svetište i podignut novi oltar, a crkva je dobila fasadu klasicističkih obilježja. Fragmentarno sačuvana štuko dekoracija stropa lađe s prikazom sv. Franje Asiškog u slavi po svojoj prilici nastaje u isto vrijeme. Riječ je o djelu mješovitih rokoko-klasicističkih stilskih obilježja, koje se u korpusu štuko dekoracija stropova i svodova, sačuvanih u crkvama na području Istre, ističe kao rijedak primjer s figuralnim prikazima oblikovanima u reljefu. Na temelju stilskih obilježja klasicističke fasade crkve iznosi se pretpostavka o autorstvu rovinjskog arhitekta Simonea Battistelle (1726. – 1800.), s mogućom ulogom (izradom nacрта ili posredovanjem u odabiru izvođača) i u oblikovanju štuko dekoracije stropa.

Povijest crkve

Povijest crkve Blažene Djevice Marije od Karmela u Novigradu u Istri dramatična je i vrlo turbulentna. Nekoć se nazivala crkvom sv. Marije od Puka (Madonna del popolo), kako se najčešće i navodi u izvorima i ranijim tekstovima, a nalazimo je zabilježenu i pod naslovima sv. Križa, odnosno Krista.¹ Naziv „de populo“ navodi se i u najranijem zapisu o njoj, koji datira iz 1492., kada novigradsko gradsko vijeće i podestat Lorenzo Giustinian prihvaćaju molbu dominikanaca iz Kopra da na čestici općinskog zemljišta uz gradske zidine Novigrada sagrade crkvu i samostan.² Krajem siječnja 1495. postavljeni su temelji, a dvije

¹ PARENTIN 1974: 249. S. Ivančić navodi da se zbog „čudesnog Propela“, koje se nalazi na jednom njezinom oltaru crkva, „u najnovije vrijeme“ prema njemu nazvala „Chiesa del Christo“ (IVANČIĆ 1910: 246).

² Ulomak tog zapisa donosi Luigi Parentin, oslanjajući se na djelo dominikanca Giovannija Battiste Marije Contarinija *De Episcopis ad Istrianas Ecclesias ex ordine Praedicatorum assumptis*, objavljeno u Veneciji 1760., koji ga je prenio prema neobjavljenoj zabilješci njegova subrata Bernarda Marije de Rubeisa. De Rubeis navedeni je tekst prepisao s dokumenta pohranjenog u samostanu sv. Dominika u Kopru. PARENTIN 1974: 249-250, 265.

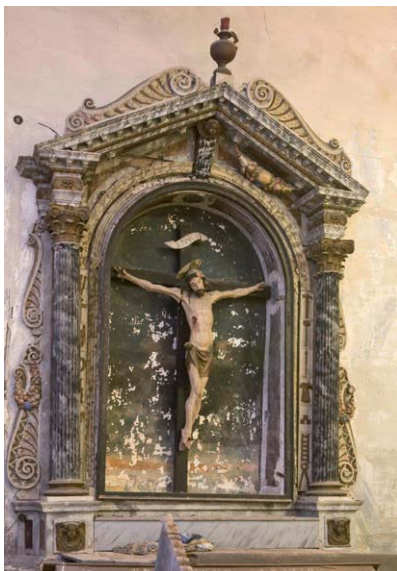
1. Crkva Blažene Djevice Marije od Karmela u Novigradu

godine kasnije crkva je bila posvećena te je samostan stavljen u funkciju.³ Luigi Parentin, autor koji se dosad najiscrpnije bavio njezinom poviješću, smatra da je imala i karakter zavjetne crkve, u spomen na epidemiju kuge, koja je deset godina ranije poharala novigradski kraj, čime je, uz činjenicu da su stanovnici Novigrada i financijski sudjelovali u njezinu podizanju, u punom smislu riječi bila crkva „od puka“.⁴ Crkva je bila omiljeno mjesto pobožnosti novigradskog komuna. Osobito je bila razvijena pobožnost Muke Kristove, vezana uz oltar sv. Križa, o kojem se brinula istoimena bratovština, zbog čega se crkva ponekad navodi i pod nazivima sv. Križa odnosno Krista. Uz bratovštinu i oltar sv. Križa vezivala se osobita pokajnička funkcija, pa su ga sa svih strana dolazili častiti brojni vjernici. Njegovala se i pobožnost prema Gospi od Ružarija, čiji se oltar nalazi nasuprot oltara sv. Križa. O istaknutome mjestu koje je crkva imala u novigradskoj zajednici svjedoči i činjenica da su se u njoj pokapali pojedini ugledni stanovnici toga grada.⁵

³ Valja napomenuti da pojedini izvori nastanak crkve datiraju tri desetljeća ranije, u 1464. Takvu je dataciju u jednom vizitacijskom izvješću zabilježio novigradski biskup Nicola Gabrieli (1684. – 1717.), no Parentin smatra da je riječ o pogrešci. Istu dataciju donosi i Ivančić, također s pozivom na izvore. U shematizmu Porečke i Pulske biskupije crkva je datirana u 1460. Godinu 1495., kao vrijeme početka gradnje crkve, navodi i L. Belušić, koja je u novije vrijeme u sklopu šireg prikaza pisala o njezinim arhitektonskim obilježjima. PARENTIN 1974: 250; IVANČIĆ 1910: 246, Prilozi, 121; *Crkva u Istri*: 111; BELUŠIĆ 2010: 119.

⁴ PARENTIN 1974: 251-252.

⁵ Isto: 254-256.

2. Oltar sv. Križa

Unatoč omiljenosti i važnome mjestu koje je imala u životu lokalne zajednice, ta je crkva, podignuta u renesansnom stilu, koju odlikuju kvalitetna gradnja i vrsno klesani detalji, tijekom stoljeća prolazila kroz znatne teškoće i oscilacije u održavanju i stanju ušćuvanosti. Izrazito nepovoljne okolnosti, koje su obilježile životne uvjete na istarskom poluotoku u nadolazećem razdoblju, posebice tijekom prve polovine 17. stoljeća – ratni sukobi, kužne pošasti i osobito endemijska malarija na području Novigrada – pridonijele su drastičnoj depopulaciji, što se neminovno ogledalo i u stanju novigradskih crkava.⁶ Izvori opetovano bilježe manjak redovnika u samostanu i veliku potrebu za popravkom crkve. Još od posljednjeg desetljeća 16. stoljeća u biskupskim se relacijama izvješćuje da u samostanu boravi tek jedan redovnik, a zbog bolesti ili smrti oni se često smjenjuju.⁷ Takvo će stanje potrajati desetljećima, da bi konačno 1660. novigradski biskup Giorgio Darmini (1655. – 1670.) u svojoj relaciji izvijestio da su dominikanci napustili samostan

⁶ Poguban utjecaj malarije na život stanovnika Novigrada Parentin će sugestivno opisati sljedećim riječima: „Tutti l’avevano nel sangue, tutti erano pallidi, febbricanti nei mesi estivi, sfibrati fisicamente e moralmente. La città percorreva la parabola della decadenza. Con essa, il convento“ (PARENTIN 1974: 256).

⁷ Novigradski biskup Antonio Saraceno (1582. – 1606.) u svojoj relaciji iz 1593. bilježi da biskupija ima „samo jedan samostan s jednim dominikancem koji često izbiva“, dodajući u izvješću iz 1595. da se on „često mijenja ili zbog smrti ili zbog bolesti“, a stanje se nije promijenilo ni pola stoljeća kasnije, kada biskup Giacomo Filippo Tomasini (1641. – 1655.) u svojoj relaciji iz 1650. zapisuje da se u samostanu nalazi samo jedan dominikanac, „koji je lanjske godine umro i nitko se od braće, zastrašeni njegovom smrću, ne da ovamo“ (GRAH 1985: 65-66, 74).

i crkvu, odnijevši „pokretninu“, dodajući da samostansko zdanje prijeto urušavanjem, a ni crkva nije u boljem stanju: „Crkva je prljava i na sablazan narodu, jer su je životinje pretvorile u đubrište (sterquilinum)“.⁸ Godine 1669. uslijedio je pokušaj nastanjivanja augustinaca u napušten samostan, no ni oni ne uspijevaju duže opstati u Novigradu, a 1673. u samostan su, inicijativom gradskog vijeća i podestata, dovedeni franjevci iz Italije, no i njihova se zajednica nakon desetak godina svela na samo jednog fratra; nakon njegove smrti samostan je neko vrijeme bio nenastanjen, a o crkvi se brinuo kanonik Pauletić.⁹ Godine 1687. crkva će pretrpjeti i pljačku turskih gusara.¹⁰ Dvije godine kasnije zabilježena je prva pojava franjevaca trećoredaca u samostanu – 1689. u samostan dolazi fra Ivan Dobrilović, pripadnik dalmatinske provincije franjevaca trećoredaca, podrijetlom Istranin. Nakon polugodišnjeg probnog roka Dobriloviću je bilo dopušteno ostati u crkvi, gdje se brinuo o glavnom oltaru i oltaru Blažene Djevice Marije, s obvezom služenja dvadeset misa, dok se o ključnome mjestu pobožnosti za lokalnu zajednicu – oltaru sv. Križa – na trošak građanstva, brinuo njihov predstavnik, stanovit Pietro Rossi, „capo-pescatore“.¹¹ Ipak, potrajalo je sve do 1726., dok odlukom podestata Giovannija Balbija crkva i samostan nisu službeno dodijeljeni franjevcima trećorecima na korištenje i upravljanje, pri čemu su, na temelju godinu ranije donesenog dopuštenja biskupa Vittorija Mazzocca (1725. – 1732.), bile potanko određene njihove obveze prema zajednici, kao i stanovita ograničenja u odnosu na katedralnu crkvu.¹² Dolaskom franjevaca napokon će započeti stabilniji period u povijesti crkve, koja će njihovim djelovanjem ponovno zauzeti istaknutu ulogu u novigradskoj zajednici.

Ulaskom u vrlo zapuštenu crkvu i samostan, franjevce je dočekaio velik posao te su oni tijekom 18. stoljeća poduzeli niz obnoviteljskih zahvata. O stanju crkve i samostana te popravcima koje su učinili fratri doznajemo iz izvješća provincijala Antuna Juranića iz 1768., u vrijeme kada su se u samostanu nalazila petorica redovnika. Juranić ističe da su fratri vlastitim snagama vratili crkvu u dolično stanje i popravili ruševan samostan¹³, dok Parentin, ne precizirajući izvore na koje se oslonio, potanko navodi o kojim je zahvatima riječ: klasicističko preoblikovanje

⁸ GRAH 1985: 75.

⁹ PARENTIN 1974: 257-258; IVANČIĆ 1910: 246, Prilozi, 112-114.

¹⁰ Isto: 258.

¹¹ Na istome mjestu.

¹² Isto: 259.

¹³ „Questi religiosi con le loro fatiche e risparmi hanno ridotto la detta Chiesa nello stato decoroso in cui ora si attrova, ed hanno riparato il convento dalle minacciate ruine con nuove fabbriche, e resi li terreni fruttiferi con i quali e con le questue nei luoghi più vicini ritraggono il loro necessario mantenimento“ (IVANČIĆ 1910: Prilozi, 122).

3. Glavni oltar

4. Motiv franjevačkog grba na glavnom oltaru

fasade, popravak krova, otvaranje lučnih prozora na bočnim zidovima i izrada štuko dekoracija na stropu crkve.¹⁴ Uslijedila je potom i obnova samostana, uz financijsku pomoć novigradskog komuna i sudjelovanje fratara u poslovima gradnje, o čemu je svjedočio i natpis uz ulaz u samostan, s godinom 1774. i zabilježenim imenom starješine samostana Danijela Kavrana.¹⁵ Nadalje je, u vrijeme gvardijana Franje Kocijančića, u svetištu srušen stari drveni oltar i na njegovu mjestu podignut novi od kamena i mramora, s velikim svetohraništem i kamenim kipovima sv. Franje i sv. Antuna na bočnim krajevima. U svetištu su uređene tri grobnice s natpisima iz 1783., a na središnjoj je gvardijan Kocijančić zabilježen kao „ecclesiae benmerito restauratore“¹⁶ – otprilike oko te godine vjerojatno je bio podignut i glavni oltar. Na samom izmaku stoljeća, 1800.¹⁷, glavni će oltar dobiti i novi stipes, s reljefnim prikazom Večere u Emausu na čeonj strani i reljefno oblikovanim simbolom franjevačkog reda, dvjema prekrizanim rukama s križem

¹⁴ PARENTIN 1974: 261-262.

¹⁵ Ne raspoložemo podatkom o današnjoj ubikaciji natpisa, čiji tekst donose i Ivančić i Parentin, no Ivančić s netočnom godinom (1711.), dok Parentin, čiji prijepis donosimo, pogrešno bilježi prezime poglavara samostana: AUSPICIIS PATRIS D(anielis) GAVRAN // ANNO DOMINI MDCCLXXIV (IVANČIĆ 1910: 246; PARENTIN 1974: 262).

¹⁶ PARENTIN 1974: 262; IVANČIĆ 1910: 247.

¹⁷ Godina je uklesana na donjoj profilaciji stipesa.

u sredini, na njegovim bočnim stranicama. Oltar je osrednje ostvarenje, a kao najvredniji dio ističe se njegovo monumentalno svetohranište.¹⁸ Osim obnoviteljskih zahvata koje su franjevci trećoreci poduzeli u crkvi, a koji bitno određuju i njezin današnji izgled, ona u vrijeme njihove uprave postaje i posebno privlačno odredište za vjernike: uz potpuni oprost vezan uz pobožnost sv. Križa, za koji je biskup Marino Bozzantini (1742. – 1754.) 1749. ishodio potvrdu od Rima¹⁹, ulaskom franjevaca ona počinje privlačiti vjernike i zbog porcijunkulskog oprosta²⁰, što ju je učinilo omiljenim odredištem hodočasnika. Nova snaga i oživljena važnost obnovljenog novigradskog samostana i crkve ogledaju se i u činjenici da je 1783. samostan bio kandidatom za zajedničko okupljanje čitave dalmatinske provincije franjevaca trećoredaca, no naposljetku je skup ipak premješten u samostan sv. Martina na Cresu, odnosno u Martinšćicu zbog sumnje na moguću zarazu na istarskoj obali.²¹ Nije izvjesno je li bila riječ o realnoj opasnosti ili je presudila stoljetna fama o nezdravom i malaričnom novigradskom zraku.

Unatoč njihovim zaslugama u obnovi crkve i njezina ugleda u novigradskoj zajednici, Luigi Parentin o fratrima trećorecima (*Trebeccantima*) i njihovu bogoslužju na staroslavenskom jeziku piše s dosta zlovolje i omalovažavanja, pristrano se usredotočujući na negativne ocjene i ekscesne zgode iz njihove povijesti, u čemu se ogleda njegov, i u drugim prigodama iskazivan, protalijanski politički stav. Tako će, primjerice, citirati porečkog biskupa Giovannija Battistu Del Giudicea (1644. – 1666.) – koji za franjevce iz samostana u Božjem Polju kod Vižinade, odakle su došli i novigradski fratri, navodi da su „paucissimi et pro maiore parte pessimi“ – te detaljno navesti sadržaj pisma koje je grof Carlo Rigo 1743. uputio biskupu Bozzatiniju, prijavljujući neprimjereno ponašanje i nepoćudne događaje, prikazujući fratarsku zajednicu, kako navodi Parentin, kao „pravo leglo zla“.²² S druge strane, u izvješćima novigradskih biskupa koje donosi Ivan Grah naći ćemo, s iznimkom vrlo kritički intoniranih navoda biskupa Gaspara Negrija (1773. – 1742.) iz 1737.²³, pretežno pozitivne i dobrohotne komentare, koji naglašavaju važnost činjenice da se vjernici kod fratara mogu ispovijedati na hrvatskom jeziku²⁴, iako

¹⁸ Damir Tulić ističe srodnost njegova koncepta s pojedinim rješenjima venecijanskog arhitekta Baldassarea Longhena (1598. – 1682.), iznoseći pretpostavku da je gvardijan Kocijančić možda za novopodignuti oltar nabavio starije svetohranište (TULIĆ 2012, II: 852).

¹⁹ PARENTIN 1974: 266, bilj. 20.

²⁰ Isto: 261.

²¹ Isto: 263.

²² Isto: 259-260.

²³ Biskup ustvrđuje da „nemaju klauzure, ne obdržavaju pravila i štošta drugo, a ne pokoravaju se biskupu ni njegovim odlukama ni vizitaciji“ (GRAH 1986: 122).

²⁴ Taj će aspekt naglasiti Vittorio Mazzocca (1725. – 1732.) u izvješću iz 1731., kao i Giandomenico Stratico (1776. – 1784.) u izvješću poslanom Svetoj Stolici 1778. (GRAH 1986: 118, 138).

su, kako 1778. navodi biskup Giandomenico Stratico (1776. – 1784.), oni „korisni hrvatskom narodu ovoga kraja jer ga izgrađuju više primjerom života nego znanjem, budući da su bez latinske naobrazbe“.²⁵ O dobrom glasu, koji su fratri s vremenom stekli u Novigradu, te o njihovoj integriranosti u zajednicu govori i sadržaj pisma, koje su, u trenutku opasnosti od ukidanja reda od strane mletačkih vlasti, na molbu provincijala Antuna Juranića sastavili ugledni stanovnici grada, a u kojem se ističe važna uloga koju franjevci imaju u vjerničkom životu građana.²⁶ Valja podsjetiti i na požrtvornost, koju su fratri iskazali 1785., prilikom izbijanja epidemije na vojnom brodu, koji se zatekao na nedalekom ušću Mirne, zbrinuvši vojnike u samostanu i u za tu prigodu podignutim šatorima, pri čemu su dvojica redovnika zamalo podlegnula bolesti, a za taj im je nesebičan čin zahvalnost iskazao i mletački upravitelj Giovanni Labia.²⁷

Život novigradske zajednice franjevac trećoredaca potrajat će do 1808.²⁸, kada je slijedom napoleonskih propisa samostan dokinut, što se nekoliko godina ranije dogodilo i s drugim dvama trećoredskim samostanima u Istri – nedalekim samostanom u Božjem Polju kraj Vižinade i samostanom u Koprju.²⁹ Iz Novigrada tada odlaze posljednja trojica fratara trećoredaca, samostanska su dobra zaplijenjena, a arhiv rasut.³⁰ Srećom, crkva je izbjegnula takvu sudbinu, budući da je novigradski komun, pozivajući se na svoj višestoljetni juspatronat nad njom, tražio da joj se dodijeli status filijalne crkve novigradske katedrale.³¹ U prvim desetljećima 19. stoljeća crkva se obnavlja te se grade zvonik i sakristija, a 1875. oslikan je svod svetišta s omiljenim otočentističkim motivom Marije Assunte u četverolisnom središnjem polju.³² Tijekom druge polovine 20. stoljeća crkva ponovno postaje sve zapuštenija, pa već 1974. Parentin jadikuje nad njezinim lošim

²⁵ GRAH 1986: 138.

²⁶ Radi ilustracije njihove uloge u zajednici, donosimo ulomak pisma u kojem se ističu ključne koristi franjevačkog djelovanja za stanovnike Novigrada i njegove okolice: „Questi attuali religiosi sono al N.o di cinque, quali officiano nella lingua Illirica, e confessano nella stessa e nell’italiana favella; per cagion della prima redendosi necessarii ai circonvicini popoli che concorrono all’adorazione del Crocifisso, e all’indulgenza del S. Perdon d’Assisi per il 2 di Agosto, e per essere nel tempo di notte sempre chiuse le porte di questa città, più e più volte nelle ore notturne chiamati alla visita degli infermi territoriali che non possono avere i proprii parrochi per adotto motivo, mirabilmente giovane alli stessi coll’amministrazione necessaria dei SS.mi Sacramenti, nonchè con altre Spirituali Pietà a vantaggio di questi cittadini et urbani vantaggi“ (IVANČIĆ 1910: Prilozi, 122).

²⁷ IVANČIĆ 1910: 247; GRAH 1985: 65. Zgodu navodi i Parentin (1974: 263).

²⁸ Točnu godinu ukinuća novigradskog samostana ne donose ni Ivančić ni Parentin, a Grah navodi da se to dogodilo 1808. (GRAH 1986: 65).

²⁹ Samostani su ukinuti 1806. (IVANČIĆ 1910: 92).

³⁰ PARENTIN 1974: 263.

³¹ Na istome mjestu.

³² Isto: 264, 265.

5. Štuko dekoracija stropa, 2004.

6. Štuko dekoracija stropa, 2008.

7. Štuko dekoracija stropa, 2013.

stanjem i apelira za njezinu obnovu, no situacija se u narednim desetljećima još više pogoršava, a prokišnjavaње krova i vlaga izazivaju brojna oštećenja, koja su djelomice, osobito kada je riječ o štuko dekoraciji crkvenog svoda, i nepovratna. Crkva je tako ponovno, po tko zna koji put u svojoj povijesti, doslovce došla do ruba egzistencije, da bi se prije otprilike desetak godina napokon otpočelo s njezinom obnovom. Godine 2009. dovršena je sanacija krova i stropa, obnovlje-

8. *Obnovljeno raspelo s oltara sv. Križa*

no je pročelje i fasada crkve³³, a nedavno je restaurirano i vrlo kvalitetno veliko drveno raspelo s oltara sv. Križa, sada izloženo u župnoj crkvi sv. Pelagija. Iako još uvijek predstoji velik i zahtjevan posao obnove unutrašnjosti, restauracije štuko dekoracije stropa, od koje je samo u središnjem dijelu uništena gotovo polovina, te sanacije oltara (osobito treba istaknuti problem statički ugroženog, a kvalitetnog i ikonografski zanimljivog drvenog polikromiranog oltara sv. Križa, na kojem se nalazilo spomenuto raspelo), crkva je napokon, nakon dugog vremena, ponovno na raspolaganju vjernicima i građanstvu, kao što i priliči njezinu povijesnom nazivu. Danas je ona otvorena za posjete tijekom čitavog dana, njezin je prostor dodatno oplemenjen diskretnim zvukovima sakralne glazbe, a navečer ugodnim osvjetljenjem, pružajući ne samo dobar primjer potrebne komunikativnosti i otvorenosti sakralnih spomenika prema stanovnicima i posjetiteljima te njihova kvalitetnog integriranja u život grada, već i primjerenog uključivanja spomeničke baštine u turističku kulturnu ponudu.

³³ Građevinsku sanaciju obavila je građevinska tvrtka Kapitel iz Žminja, a restauratorske zahvate izvela je tvrtka Ars restauro iz Sinja.

Štukatura stropa crkve

Štuko dekoracija stropa lađe crkve Blažene Djevice Marije od Karmela sačuvana je samo fragmentarno, a ostatak je uslijed prokišnjavanja crkvenog krova otpao te je znatnim dijelom izgubljen. Osim znatnih oštećenja, njezin je izgled donekle izmijenjen i prilično grubim preslikom. Kompozicijska zamisao cjeline ipak je ostala čitljiva: pravokutna površina crkvenog stropa odvojena je od zida jednostavno profiliranim vijencem, a duž njezine okomite osi u simetričnom se rasporedu nižu tri podjednako jednostavno modelirana okvira – dva manja kružna i velik ovalni u sredini. Obris okvira središnjeg ovalnog polja raščlanjen je jednostavnim lisnim viticama i palmetim motivima, a s dvama bočnim okruglim medaljonima spojen je ornamentalnim „kopčama“ u obliku stiliziranih *rocaille* kartuša, što je i najrazrađeniji ornamentalan motiv štuko oblikovanja tog stropa. Na ranijim fotografijama može se razabrati da su se u njegovim uglovima nalazile malene, u štuku oblikovane glavice anđela. U štuku su oblikovani samo glavni figuralni motivi prikaza i poneka pojedinost, poput oblaka i Božjih zraka, dok je ostatak nebeskog pejzaža dočaran oslikom. Nastojeći vizualno potkrijepiti ulazak nove pobožnosti u crkvu, u kojoj su već stoljećima bili prisutni kultovi sv. Križa i

9. Štuko dekoracija stropa, medaljon s anđelima

10. Nebeska slava sv. Franje Asiškog

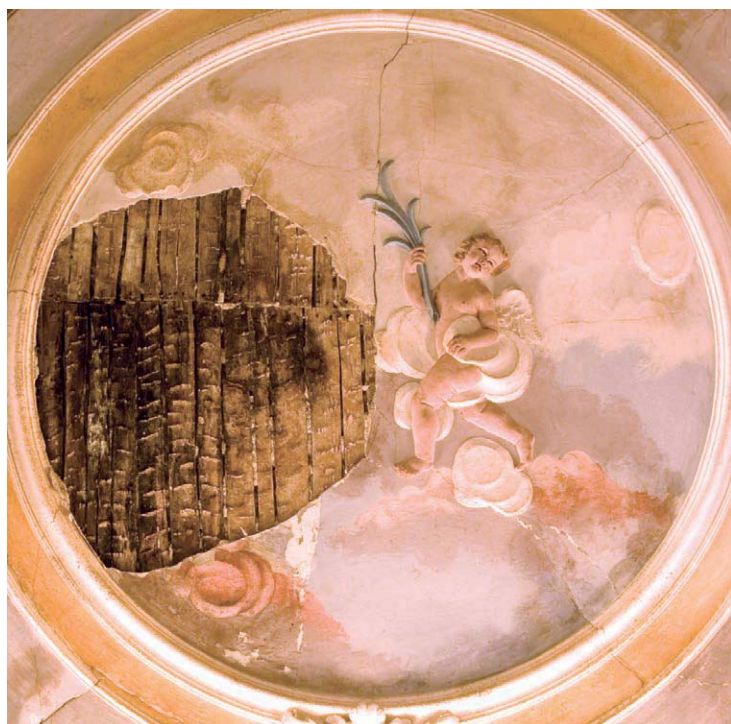
Bogorodice od Ružarija, franjevci su za dekoraciju stropa crkve izabrali prikladnu temu nebeske slave svoga osnivača sv. Franje Asiškoga. U središnjem ovalnom polju smješten je prikaz sveca (danas je sačuvano samo poprsje figure), koji, obasjan zrakama Božje milosti, u zanosu zabacuje glavu i širi ruke, pokazujući stigme na svojim dlanovima. Riječ je o motivu sv. Franje u slavi, kompozicijski donekle srodnom prizoru stigmatizacije. No, za razliku od njega, stigmatizacija se ne odvija na nebu i uglavnom je providena motivom Krista, odnosno raspela, poput srodnog prizora svečeve ekstaze, koja se također redovito predočava u zemaljskom okruženju. Radi se o široko rasprostranjenoj kompozicijskoj formuli prikaza svetačke ekstaze, kakvu nalazimo u brojnim prikazima, pa nam ona nije od osobite pomoći pri pokušaju odgonetanja mogućih utjecaja ili predložaka za ovo djelo. Anđeli prikazani u dvama okruglim medaljonima, svjedoci i pratitelji svečeve slave, u rukama drže njegove atribute i simbole – knjigu, križ, ljiljan i krunu nebeske slave. Rasplesane djetinje figure anđela, čija je nagost čedno zaklonjena plošnim tanjurastim oblacima, unatoč ponekoj nespretnosti u prikazu anatomije, u cjelini odišu zamjetnim šarmom i ekspresivnošću, jednako kao i izražajno lice zanesenog sv. Franje, rastvorenih usta i uvis uprta pogleda. Takva je dvojnost često prisutna u djelima provincijskih majstora, u kojima se nespretnosti oblikovanja, proizašle iz ograničene zanatske vještine, kompenziraju izražajnošću i neposrednošću izraza. Luigi Parentin neopravdano nisko valorizira te štukature, opisujući ih kao „skromne u zamisli i slabe u izvedbi“³⁴, dok ih je, nasuprot tome,

³⁴ PARENTIN 1974: 262.

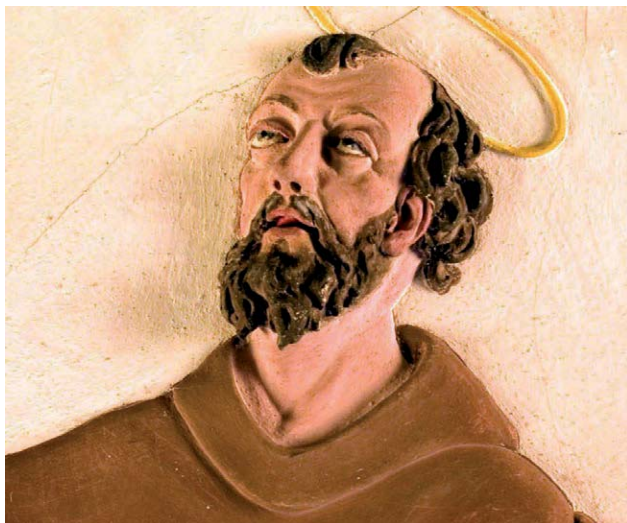

11. Prikaz anđela koji drže atribute sv. Franje Asiškog, 2004.

12. Detalj anđela, 2008.

13. Sv. Franjo Asiški, detalj

Antonio Alisi tridesetih godina 20. stoljeća naveo kao jedinu spomena vrijednu stvar u crkvi. Stilski ih određujući kao rokoko djela, Alisi je istaknuo i neprimjeren preslik, koji im znatno umanjuje vrijednost: „Il tutto con ritocchi e barbara coloritura ha ormai perduto ogni pregio“.³⁵

Izvori ne bilježe autore, niti preciziraju vrijeme nastanka štukature. Nakon navođenja Juranićeva izvještaja iz 1768., koji je zabilježio obnovu crkve i samostana, Parentin nabraja više zahvata, među njima i izradu pročelja, popravak krova i izradu štukature.³⁶ Iz toga bi moglo proizaći da bi se godinu 1768. trebalo uzeti kao *terminus ante quem* izrade štuko dekoracije. No, s obzirom na stilska obilježja štukature, u čijim se oblicima, uz rokoko, mogu očitati i klasicističke težnje, koje se razabiru u jednostavnosti i „pročišćenosti“ kompozicije i štuko okvira te u suzdržanoj primjeni ornamentike, njezin bi nastanak po svoj prilici ipak trebalo vezivati uz kasnije razdoblje, oko 1783., kada je u crkvi poduzeto nekoliko većih zahvata. Kao što je već spomenuto, uz uređivanje triju grobnica u svetištu, s uklesanim natpisima i datacijom u 1783., tih je godina vjerojatno bio podignut i novi glavni oltar. Obnovu crkve iduće je, 1784., u svojoj relaciji zabilježio i biskup Giandomenico Stratico, navodeći da je crkva „nedavno bila stručno restaurirana“.³⁷

Među razmjerno malobrojnim sačuvanim primjerima u štuku oblikovanih stropova i svodova sakralnih objekata u Istri, ne nalazimo djela čija bi oblikovna i stilska

³⁵ ALISI [1937] 1997: 46.

³⁶ PARENTIN 1974: 261-262.

³⁷ GRAH 1986: 138.

14. Štukatura stropa središnjeg broda novigradske župne crkve sv. Pelagija

obilježja bila srodna fragmentarno sačuvanoj novigradskoj štukaturi.³⁸ Prostorno je najbliži usporedan primjer štukatura stropa središnje lađe novigradske župne crkve sv. Pelagija, nekadašnje katedrale, koja se datira u 1754.³⁹, no u njezinu oblikovanju

³⁸ Štukature u Istri još uvijek nisu sustavno proučene, niti postoji katalog sačuvanih djela. Prvi pregled problematike dala je R. Matejčić, navodeći tek nekoliko primjera u okviru panoramskog prikaza građe na području Istre i Hrvatskog primorja, usmjerivši se prvenstveno na djela dokumentiranih autora i vremena nastanka. U novije je vrijeme o štukaturi u crkvi sv. Jurja u Buzetu i pojedinim usporednim primjerima na tlu Istre pisao D. Tulić. MATEJČIĆ 1982: 520-523; TULIĆ 2013.

³⁹ Takvu dataciju donosi V. Marković, na temelju natpisa na kartuši (oblikovanoj u štuku i smještenoj na tjemenu trijumfalnog luka), u kojem se navodi ime biskupa Marina Bozzatinija i godina 1754. U isto razdoblje Marković smješta i izradu štuko okvira prozora središnjeg broda crkve, s glavicama anđela u tjemenu, ističući da istovjetno oblikovane prozore ima i kapela sv. Jeronima u Valici, nedaleko od sv. Marije na Krasu, sagrađena 1747. prema narudžbi trogirskog biskupa Jeronima Fonde. Treba, međutim, napomenuti da anđeoske glavice na stropu i one na okvirima prozora pokazuju stanovite razlike u oblikovanju, jednako kao i kartuša u odnosu na

15. Detalj stropa nekadašnje crkve franjevac konventualaca u Poreču iz 1751.

ne nalazimo zamjetnijih stilskih i tipoloških podudarnosti, iako se ne može isključiti mogućnost stanovitog utjecaja tog rješenja, s trima u štuko oblikovanim okvirima, unutar kojih se nalaze naslikani prizori, na trodijelnu raščlambu stropa crkve Majke Božje Karmelske. Dekoraciju tog stropa karakterizira složeniji nacrt, u kombinaciji plitkih uokvirujućih istaka i plastički naglašenijih, međusobno odvojenih okvira za tri slikana prizora, kao i drugačiji ornamentalan repertoar. Slikarski dio stropa kasnijeg je datuma – na slici u središnjem polju, koja prikazuje Marijino Uznesenje, a u donjem dijelu vedutu Novigrada s katedralom, čita se signatura B. Fabba iz 1893.⁴⁰ Sličnosti ne nalazimo ni usporedbom s primjerima stropova franjevačkih crkava na zapadnoj obali Istre, među kojima na prvome mjestu valja navesti raskošno štuko oblikovanje stropa nekadašnje crkve franjevac konventualaca u Poreču iz 1751. Autor je štukatura Giuseppe Monteventi, u zapisu porečkog franjevca Brandolinija

---

štuko na stropu, pa bi prije detaljnije analize te štukature navedenu dataciju u 1754. valjalo uzeti s oprezom. Dodajmo da ni L. Parentin ne precizira vrijeme njezina nastanka, već zbirno navodi radove obavljene u crkvi tijekom tridesetogodišnjeg razdoblja, od 1746. do 1775., navodeći, između ostalog, obnovu stropova i krovova, otvaranje četiriju lučnih prozora i izradu štuka. MARKOVIĆ 2004: 147; PARENTIN 1974: 171.

⁴⁰ Parentin je prezime pročitao kao Tabbo, navodeći pogrešnu godinu, 1890. Ispod toga nečitko je zabilježeno ime restauratora i godina obnove: 1980. PARENTIN 1974: 167-168.

iz 1753. dokumentiran kao „bravissimo stuccatore Giuseppe Montecinti“.⁴¹ Na pravokutnoj površini stropa nižu se tri okvira sa slikanim prizorima Stigmatizacije sv. Franje Asiškog, Bezgrešnog začeća i Vizije sv. Antuna Padovanskog, koji su djelo venecijanskog slikara Angela Venturinija.⁴² Porečku štukaturu karakterizira bogata ornamentalna dekoracija, naglašena plasticiteta i raznovrsnih, pretežno zrcalno simetrično organiziranih motiva: akantova lišća i vitica, prepleta lineariziranih plošnih vrpce te anđeoskih glavica i maskerona. Opusu Giuseppea Monteventija, sačuvanom na području Istre i Dalmacije, kamo dolazi kao mletački vojnik, detaljnije se posvetio Radoslav Tomić, obogativši korpus njegovih djela nizom atributivnih prijedloga.⁴³ I idućom se usporedbom zadržavamo u krugu franjevačkih narudžbi – sredinom 18. stoljeća nastaju i štuko dekoracija i oslik stropa nekadašnje crkve franjevačkog reda posvećene sv. Franji Asiškom u Koprju.⁴⁴ Ikonografskim sadržajem oslik je srodan porečkom – u središnjem polju, obrisom također srodnom, ali ipak ne istovjetnom onom u Poreču, nalazi se prizor Bezgrešnog začeća, dok su u bočnim ovalnim poljima prikazi sv. Franje kojeg tješi anđeoska glazba, odnosno, kako ga određuju raniji autori, prizor Slave sv. Franje te prikaz sv. Antuna Padovanskog koji pobjeđuje herezu. Slike su djelo venecijanskog slikara Giuseppea Camerate (1676. – 1762.), čija su ostvarenja prepoznata i u Poreču i Bujama.⁴⁵ Ni ta cjelina, udjelom ornamentike i stupnjem njezina plasticiteta i raznovrsnosti znatno suzdržanija od Monteventijeva porečkog stropa, ne pokazuje veće sličnosti s novigradskom, osim standardne trodijelne podjele i donekle srodnog stava sv. Franje u spomenutom prizoru, naslikanom u bočnom ovalnom polju. Najistaknutiji motiv ornamentike koparske štukature čine linearizirani prepleti, većinom uglato prelomljenih linija i rešetkasta polja, komponirani u zrcalno simetričnom rasporedu. Još manje sličnosti nalazimo usporedbom sa stropom franjevačke crkve sv. Franje Asiškog u Piranu, raščlanjenim masivnim, jednostavno oblikovanim štuko okvirima s minimalnim udjelom ornamentike, u kojima se nalaze slikani prizori Sv. Trojstva i anđela u slavi, osim općenitih, proizašlih iz vremena njihova nastanka, a riječ je o drugoj polovini

⁴¹ Podatke o autorima štukature i oslika donio je Francesco Maria Polesini u tekstu objavljenom 1849., prepisujući ih iz rukopisne knjige franjevca Brandolinija iz 1753. Prema istom izvoru podatak prenosi i Francesco Babudri 1912., koji štukaterovo prezime navodi u obliku Montevinti. U kasnijim je izvorima, vezanima uz dalmatinski opus tog autora, njegovo prezime višekratno zabilježeno kao Monteventi, pa se taj oblik i uvriježio u našoj povijesnoumjetničkoj historiografiji. TOMIĆ 2001: 82, 83.

⁴² U novije je vrijeme o slikaru pisala V. Bralić, dopunivši oskudan katalog Venturinijevih djela novim atributivnim prijedlozima (BRALIĆ 2006: *passim*).

⁴³ TOMIĆ 2001; Isti 2008: 50, 169-170.

⁴⁴ Nakon što su je 1806. napustili franjevci, crkva više nije u sakralnoj funkciji. Godine 2014., uz financijsku podršku Europske zaklade za regionalni razvoj i grada Koprja, crkva je obnovljena i stavljena u funkciju dvorane za kulturne i protokolarnе događaje. LUCCHESI 2001: 82; PENJAK 2014.

⁴⁵ LUCCHESI 2001: 83-85; BRALIĆ 2006: *passim*.

16. Štukatura stropa crkve sv. Jurja u Buzetu, prije početka obnove, 2009.

18. stoljeća, koje prepoznajemo u tiepolesknim kompozicijama slikanih prizora, s malobrojnim i razmjerno sitnim figurama te naglašenijim udjelom praznina.⁴⁶

Zaključujući usporedbe sa sačuvanim primjerima štuko dekoracije stropova u franjevačkim crkvama na zapadnoj obali Istre, osvrnut ćemo se i na dva primjera sa znatnijim udjelom štuko dekoracija u njihovoj unutrašnjosti – u crkvama u Buzetu i Roču. Kao i u prethodnim primjerima, štukaturi stropa crkve sv. Jurja u Buzetu⁴⁷ svojstven je kompozicijski princip nizanja polja s oslikom duž longitudinalne osi stropne plohe. Buzetsko je rješenje srodno novigradskom prema podjeli na tri polja, od kojih su bočna kružnog, a središnje razvedenog ovalnog

⁴⁶ CRAIEVICH 2001: 226.

⁴⁷ Crkva se trenutačno obnavlja, a radove na štukaturi i osliku izvodi Hrvatski restauratorski zavod pod vodstvom Danute Misiude i Tonija Šaine.

obrisa, no u pojedinostima motivike i oblikovanja ni ovdje ne nalazimo izrazitijih poveznica s novigradskom štukaturom. U svim se poljima nalaze slikani prizori, koji su djelo venecijanskog slikara Mattea Furlanetta (oko 1750. – nakon 1816.).⁴⁸ Nastanak dekoracije stropa u Buzetu datira se u vrijeme neposredno nakon 1779., a autorstvo štukatura nedavno je pripisano radionici Francesca Schiavija (1721. – 1798.) iz Tolmezza, koji je u trećoj četvrtini 18. stoljeća izradio štuko dekoraciju srodnih obilježja na svodu i zidu novopodignutog svetišta koparske katedrale.⁴⁹ Riječ je o kvalitetnom radu, u čijoj se ornamentici ističe obilata primjena *rocaille* vegetabilnih motiva i volutno uvijenih traka. Bogat i također vrsno izveden štuko ukras zidova i stropa središnjeg broda župne crkve sv. Bartula u Roču gotovo je istodoban s pretpostavljenim vremenom nastanka novigradske štukature. Natpisom je datiran u 1785.⁵⁰, a uočljiva je izrazita dvojnost njegova karaktera – nasuprot vješto oblikovane ornamentike, koja se kakvoćom izvedbe ubraja u najvrsnija djela štukaterskog umijeća sačuvana na području Istre, reljefi evanđelista u ovalnim medaljonima, smještenima u uglovima stropa, izrađeni su vrlo grubo i nevješto. Plohom stropa dominira velik okvir bogato razlomljenih linija, u čijem se središtu nalazi reljefni prikaz golubice Duha Svetog, okružene radijalno raspoređenim zrakama i tankim vijencem splošnjenih oblaka, u koji su umetnute krilate anđeoske glavice. U uglovima su smješteni dijagonalno postavljeni ovalni medaljoni s reljefnim polufigurama četvorice evanđelista, naglašeno rustičnih obilježja.⁵¹ Ornamentika na stropu i zidovima sačinjena je od stiliziranog bujnog lišća i volutâ u *rocaille* oblicima te cvjetnih i lisnih grana u simetričnim i asimetričnim kompozicijama. Dispozicijom, motivikom i načinom izvedbe različita od novigradske, ročka štukatura s njom dijeli tek činjenicu da prizori u poljima nisu naslikani, već su oblikovani u reljefu, ali u plošnijoj i znatno nevještijoj izvedbi.

Za razliku od prikazanih usporednih primjera, kojima je, s iznimkom Roča, svojstveno da se unutar štuko okvira nalaze naslikani prizori, s većim ili manjim udjelom ornamentike na okolnoj površini, u Novigradu su unutar okvira

⁴⁸ KUDIŠ 2013.

⁴⁹ TULIĆ 2013.

⁵⁰ Tekst natpisa, smještena u kartuši na vrhu pročelnog zida srednjeg broda crkve, glasi: VETU-STATE – CORRUPTUM // FIDELIUM – ELEMOSINIS - // RESTITUTUM – MDCCLXXXV. O štukaturi je pisao V. Marković, koji na temelju analize njezina koncepta zaključuje da je pregradnju ročke crkve u 18. stoljeću izveo upravo „štukater-plastičar, a ne projektant-graditelj“ (MARKOVIĆ 2004: 152).

⁵¹ Oblikovno vrlo sličnu figuralnu štukaturu, s reljefnim likovima svetaca, radijalno raspoređenima oko središnjeg polja s golubicom Duha Svetog, okruženom zrakama i vijencem oblaka, nalazimo i na svodu glavne apsida župne crkve sv. Ivana i Pavla u Žbandaju, što dosad nije bilo zamijećeno. Uočava se istovjetna tipologija nevješto prikazanih figura, koja upućuje na angažman istog majstora kao i u ročkoj crkvi, no udio ornamentike u žbandajskom je primjeru znatno skromniji nego u Roču.

17, 18. Štuko ukras zidova i stropa središnjeg broda župne crkve sv. Bartula u Roču smješteni u štuko oblikovani reljefni figuralni prikazi, s ornamentalnim ukrasom okvira svedenim na minimum. Srodan koncept štukaturne dekoracije stropova zastupljen je u brojnim radovima Clementa i Giacoma Somazzija⁵², dvojice braće štukatera podrijetlom iz švicarskog kantona Ticino, koji su krajem 18. i u

⁵² Clemente (rođen 1758.) i Giacomo (rođen 1763.) bili su nećaci Stanislava (Stanislao) Somazzija, koji je kao štukater djelovao u drugoj polovini 18. stoljeća u Mantovi (SCHNYDER 2011).

prvim desetljećima 19. stoljeća ostvarili niz djela u crkvama Hrvatskog primorja, sjevernojadranskih otoka i Dalmacije, smještajući figuralne prizore oblikovane u štuku u razmjerno jednostavno oblikovane okvire.⁵³ No, morfološki se ta djela razlikuju od novigradskih, a i udio klasicističke komponente u radovima je braće Somazzi izrazitiji.⁵⁴ Jednostavnost obrisa i profilacije okvira, posebice izrazita u okruglim bočnim medaljonima u Novigradu, suzdržana primjena ornamentike i „pročišćenost“ prizora, svedenih na nekoliko izdvojenih u štuku izvedenih motiva oslikom povezanih u cjelinu, prepoznaju se kao signal klasicističke tendencije i senzibiliteta, no u oblicima skulpture još je uvijek vidljivo zastupljeno i kasno-barokno te rokoko stilsko nasljeđe, koje prepoznamo u umilnoj gracioznosti anđeoskih pokreta i izraza lica, kao i u prikazu svečeva religioznog zanosa.

Kao što je već istaknuto, klasicistička obilježja odlikuju i preoblikovanje fasade novigradske crkve, koje se, zajedno s izradom štuko dekoracije njezina stropa, dogodilo pod upravom trećoredaca. Treba li možda u tom smjeru tražiti autorstvo? Pročelje crkve raščlanjeno je s dvama parovima pilastara, podignutih na visoke postamente, i zaključeno trokutnim zabatom s kružnim otvorom u središtu, dok su bočni zidovi raščlanjeni polukružnim prozorima. U potrazi za potencijalnim autorom klasicističkog pročelja novigradske crkve, s mogućom ulogom, izravnom ili posrednom, i u oblikovanju stropa, kao privlačna se pretpostavka nametnula ličnost rovinjskog arhitekta Simonea Battistelle (1726. – 1800.). Brojne vrijedne spoznaje o njegovoj je djelatnosti prije nekoliko godina u opsežnoj studiji donijela Marta Budicin.⁵⁵ Uz uspješne urbanističke zahvate u Piranu i Vižinadi, Battistellina se aktivnost vezuje uz klasicističku preradu fasade crkve sv. Donata u Piranu te nekoliko zahvata u Rovinju: artikulaciju južne fasade sv. Eufemije u Rovinju, gradnju crkve Gospe od Zdravlja, restauraciju stropa crkve sv. Tome i rekonstrukciju crkve Gospe od Polja na području Rovinjštine. Posljednja tri zahvata u ovom su nam kontekstu posebno zanimljiva, budući da u tim crkvama nalazimo i štuko dekoraciju koja se u jednom primjeru i autorski dovodi u vezu s Battistellom. Godine 1779. Battistella gradi crkvu Gospe od Zdravlja, čiji je strop dekoriran kombinacijom štuka i oslika. Na površini stropa nalaze se tri polja s okvirima razvedenih obrisa, izvedenima u štuku, oslikana motivima anđela i anđeoskih glavic prikazanih na oblacima i u nebeskom plavetnilu. U uglovima su smještene u štuku oblikovane volutne kartuše, ispunjene motivom rešetke, a kraće

⁵³ Djelatnošću braće Somazzi dosad se najiscrpnije bavio Kruno Prijatelj (PRIJATELJ 1982: 784-785, 875, s popisom autorovih ranijih radova o toj temi). Usp. i TOMIĆ 2008: 50; Isti 2010: 365.

⁵⁴ K. Prijatelj stilski je odredio Somazzijeve kao „vješte zanatlije koji osjećaju, s jedne strane, duh kasnog baroka na umoru, a s druge, klasicizam na pomolu“. R. Tomić njihova će pak djela ocijeniti kao „posve u duhu klasicizma“. PRIJATELJ 1982: 785; TOMIĆ 2010: 365.

⁵⁵ BUDICIN 2010.

19. Dekoracija stropa crkve Gospe od Zdravlja u Rovinju

stranice središnjeg polja obrubljene su u štuku izrađenim simetrično komponiranim granama vinove loze.⁵⁶ Štuko dekoracija obrtnički je rad skromne kakvoće, slično kao i slikarija koja je rad periferijskog majstora, možda furlanskog podrijetla.⁵⁷ Battistella nadalje u starijoj crkvi sv. Tome u Rovinju restaurira strop, u čijem se središtu nalazi u štuku izrađen motiv franjevačkoga grba s ukriženim rukama i latinskim križem, koji se navodi kao njegov rad.⁵⁸ Jednostavan prikaz grba ne pruža dovoljan oslonac za procjenu morfoloških i stilskih osobina, na temelju kojih bi ga se moglo valjano usporediti sa štukom u crkvi Gospe od Zdravlja, odnosno

⁵⁶ Isto: 346.

⁵⁷ O autoru oslika usp. BRALIĆ 2006: 417-418.

⁵⁸ M. Budicin motiv bilježi kao „le stimmate di S. Francesco“, dok se u naslovu koji autorica citira (G. Radossi, A. Pauletich, *Le chiese di Rovigno e del suo territorio* di Antonio Angelini, *Atti – Centro di ricerche storiche – Rovigno* 10 [1979-1980]: 61-63) motiv precizira kao „il solito simbolo delle Sacre Stimmate“ te se navodi kao Battistellin rad (BUDICIN 2010: 354).

20. Motiv franjevačkog grba na stropu crkve sv. Tome na Rovinjštini

utvrditi eventualne podudarnosti koje bi upućivale na isto autorstvo. U spomen na obnovu crkve sv. Tome bratovština sv. Franje Asiškog, kojoj je pripadao i Battistella, postavila je 1792. i natpis koji se nije sačuvao. Godine 1785. rovinjski arhitekt izvodi rekonstrukciju crkve Gospe od Polja.⁵⁹ Pročelje, kao i zidovi te strop njezina interijera raščlanjeni su decentnom geometriziranom štuko dekoracijom izvedenom u plitkom reljefu, s jednostavnim pravokutnim oblicima zaobljenih uglova, raspoređenima na zidnim površinama, te nešto razvedenijim oblicima na stropu, na kojem se u središnjem polju nalazi ovalan medaljon sa simetrično organiziranim florealnim ornamentom. Na zabatu pročelja nalaze u štuko izvedene florealne vitice. Riječ je o vještije izrađenom i oblikovno drugačijem radu od štukature u crkvi Gospe od Zdravlja. Sumirajući raspon Battistelline djelatnosti, M. Budicin navodi da se arhitekt bavio i izradom ukrasa u štuko⁶⁰, no valja naglasiti da se njegova uloga u izradi štuko ukrasa izrijeком navodi samo za strop crkve sv. Tome te da, s druge strane, tipološka i morfološka obilježja štukatura u trima prikazanim crkvama ne daju temelja za zaključak o istom autorstvu.

Stilska srodnost fasade novigradske crkve s utvrđenim Battistellinim arhitektonskim radovima, činjenica da na njezinu stropu, kao i u njegovim prethodno

⁵⁹ BUDICIN 2010: 355.

⁶⁰ Isto: 356.

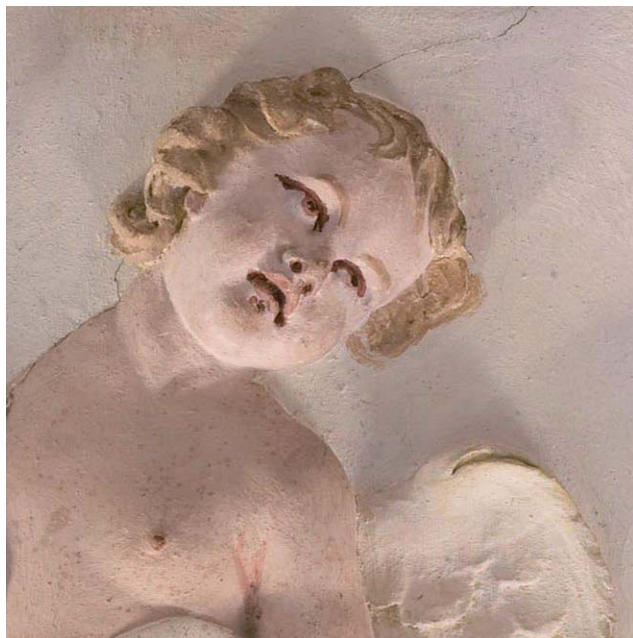
21. Strop crkve Gospe od Polja na Rovinjštini

opisanim crkvama, nalazimo štuko dekoraciju te mogući kontakti, koje je kao pripadnik bratovštine sv. Franje mogao imati s franjevačkom zajednicom u Novigradu, daju temelja pretpostavci o angažmanu tog rovinjskog arhitekta i u klasicističkom preoblikovanju fasade novigradske crkve.⁶¹ S druge strane, kada je riječ o štukaturi, nema dovoljno uporišta za pretpostavku o njegovu autorstvu, budući da među sačuvanim, međusobno raznorodnim primjerima štuko dekoracija koje nalazimo u trima opisanim Battistellinim crkvama, ne nalazimo stilskih i oblikovnih poveznica s novigradskom. Jedini primjer s figuralnim motivom, franjevački grb u crkvi sv. Tome, koji se izrijeком dovodi u autorsku vezu s Battistellom, ne pruža dovoljno podataka za usporedbu, a podudarnosti ne nalazimo ni u obilježjima ornamentike štuko dekoracije tih crkava. Eventualnu Battistellinu ulogu u oblikovanju štuko dekoracije novigradskog stropa trebalo bi stoga prije svega vezivati uz izradu nacрта ili posredovanje u odabiru izvođača.

Zaključujući razmišljanja o novigradskoj crkvi Majke Božje Karmelske, valja naglasiti da razdoblje uprave franjevac trećoredaca predstavlja važnu dionicu u njezinoj burnoj povijesti te se bez dvojbe ubraja u njezine svjetlije periode. U tom

⁶¹ Potvrdu o vjerojatnosti takve pretpostavke, zasad, nažalost, nepotkrijepljene dokumentima, ljubazno mi je na moj upit dala i kolegica Marta Budicin, kojoj zahvaljujem i na pružanju uvida u fotografije rovinjske crkve Gospe od Polja.

22. Detalj štuko dekoracije stropa novigradske crkve Majke Božje Karmelske

23. Detalj štuko dekoracije stropa novigradske crkve Majke Božje Karmelske

je razdoblju crkva bila temeljito obnovljena i preuređena u skladu sa suvremenim ukusom i zahtjevima franjevačke ikonografije, a svojim su djelovanjem franjevci uspjeli obnoviti i učvrstiti istaknuto mjesto koje je ta crkva, u vrijeme njihova dolaska vrlo oronula i zapuštena, u novigradskoj zajednici imala od svog postanka. Jedan od vrijednih tragova franjevačke djelatnosti jest i fragmentarno očuvana štuko dekoracija njezina stropa, opsegom skroman, ali tipološki i stilski zanimljiv primjer unutar nevelikog korpusa sačuvanih štuko dekoracija sakralnih interijera 18. stoljeća u Istri. Riječ je djelu s elementima rokoko i klasicističkog stilskog izričaja, koje se unutar tog korpusa ističe kao rijedak primjer štuko dekoracije s figuralnim prikazima oblikovanim u reljefu. Pitanje njezina autorstva ostaje otvoreno, no prijedlog za izradu štuko dekoriranog stropa ili posredovanje u odabiru njegova izvođača hipotetski se može dovesti u vezu s rovinjskim arhitektom Simoneom Battistellom, mogućim autorom klasicističkog preoblikovanja fasade te crkve, koji je i sam izvodio štuko dekoracije. Franjevačkom epizodom slijed nesretnih obrata u turbulentnoj *fortuni* crkve nije, nažalost, okončan, pa se u drugoj polovini 20. stoljeća ona ponovno nalazi u vrlo lošem stanju, a uslijed prokišnjanja krova dogodila su se znatna i nepovratna oštećenja na štuko dekoraciji stropa, pa je to zanimljivo i vrijedno djelo zamalo, doslovce pred našim očima, zauvijek nestalo.

Popis ilustracija

1. Novigrad, crkva Blažene Djevice Marije od Karmela, pročelje, 2004., snimio: Željko Bistrović, Fotodokumentacija Konzervatorskog odjela u Puli.
2. Novigrad, crkva Blažene Djevice Marije od Karmela, oltar sv. Križa, 2008., snimio: Jovan Kliska, Fotodokumentacija Instituta za povijest umjetnosti.
3. Novigrad, crkva Blažene Djevice Marije od Karmela, glavni oltar, 2008., snimio: Jovan Kliska, Fotodokumentacija Instituta za povijest umjetnosti.
4. Novigrad, crkva Blažene Djevice Marije od Karmela, reljef franjevačkog simbola na glavnom oltaru, 2008., snimio: Jovan Kliska, Fotodokumentacija Instituta za povijest umjetnosti.
5. Novigrad, crkva Blažene Djevice Marije od Karmela, štuko dekoracija stropa, 2004., snimio: Željko Bistrović, Fotodokumentacija Konzervatorskog odjela u Puli.
6. Novigrad, crkva Blažene Djevice Marije od Karmela, štuko dekoracija stropa, 2008., snimio: Jovan Kliska, Fotodokumentacija Instituta za povijest umjetnosti.
7. Novigrad, crkva Blažene Djevice Marije od Karmela, štuko dekoracija stropa, 2013., snimila: Kristina Grgeta, Fotodokumentacija Konzervatorskog odjela u Puli.
8. Novigrad, župna crkva sv. Pelagija, obnovljeno raspelo s oltara sv. Križa iz crkve Blažene Djevice Marije od Karmela, snimila: Sandra Čelić, Fotodokumentacija Konzervatorskog odjela u Puli.
9. Novigrad, crkva Blažene Djevice Marije od Karmela, štuko dekoracija stropa, medaljon s anđelima, 2008., snimio: Jovan Kliska, Fotodokumentacija Instituta za povijest umjetnosti.

10. Novigrad, crkva Blažene Djevice Marije od Karmela, štuko dekoracija stropa, Sv. Franjo u slavi, 2008., snimio: Jovan Kliska, Fotodokumentacija Instituta za povijest umjetnosti.
11. Novigrad, crkva Blažene Djevice Marije od Karmela, štuko dekoracija stropa, medaljon s anđelima, 2004., snimio: Željko Bistrović, Fotodokumentacija Konzervatorskog odjela u Puli.
12. Novigrad, crkva Blažene Djevice Marije od Karmela, štuko dekoracija stropa, detalj anđela, 2008., snimio: Jovan Kliska, Fotodokumentacija Instituta za povijest umjetnosti.
13. Novigrad, crkva Blažene Djevice Marije od Karmela, štuko dekoracija stropa, Sv. Franjo u slavi, detalj, 2008., snimio: Jovan Kliska, Fotodokumentacija Instituta za povijest umjetnosti.
14. Novigrad, župna crkva sv. Pelagija, strop središnjeg broda, 2008., snimio: Jovan Kliska, Fotodokumentacija Instituta za povijest umjetnosti.
15. Poreč, Istarska sabornica (nekadašnja crkva sv. Franje), detalj stropa, 2013., snimila: Vlasta Zajec, Fotodokumentacija Instituta za povijest umjetnosti.
16. Buzet, crkva sv. Jurja, strop prije početka obnove, 2009., Fotodokumentacija Hrvatskog restauratorskog zavoda.
17. Roč, župna crkva sv. Bartula, detalj stropa središnjeg broda, 2009., snimio: Paolo Mofardin, Fotodokumentacija Instituta za povijest umjetnosti.
18. Roč, župna crkva sv. Bartula, detalj štuko dekoracije središnjeg broda, 2009., snimio: Paolo Mofardin, 2009., Fotodokumentacija Instituta za povijest umjetnosti.
19. Rovinj, crkva Gospe od Zdravlja, dekoracija stropa, 2009., snimio: Paolo Mofardin, Fotodokumentacija Instituta za povijest umjetnosti.
20. Rovinj, crkva sv. Tome, franjevački grb na stropu crkve, 2015., snimila: Sandra Čelić.
21. Rovinj, crkva Gospe od Polja, 2009., snimila: Marta Budicin.
22. Novigrad, crkva Blažene Djevice Marije od Karmela, štuko dekoracija stropa, detalj anđela, 2008., snimio: Jovan Kliska, Fotodokumentacija Instituta za povijest umjetnosti.
23. Novigrad, crkva Blažene Djevice Marije od Karmela, štuko dekoracija stropa, detalj anđela, 2008., snimio: Jovan Kliska, Fotodokumentacija Instituta za povijest umjetnosti.

Bibliografija

- ALISI, Antonio. 1997. *Istria. Città minori* [1937]. Ur. Maria Walcher. Trieste: Edizioni „Italo Svevo“.
- BELUŠIĆ, Lavinia. 2010. Le chiese in territorio veneto delle diocesi di Cittanova Parenzo e Pola, 1450-1600. Aspetti e problemi tipologici. *Atti – Centro di ricerche storiche – Rovigno* XL: 99-151.
- BRALIĆ, Višnja, Nina KUDIŠ BURIĆ. 2006. *Slikarska baština Istre. Djela štafelajnog slikarstva od 15. do 18. stoljeća na području Porečko-pulske biskupije*. Zagreb-Rovinj: Institut za povijest umjetnosti, Centar za povijesna istraživanja/Centro di ricerche storiche.

- BUDICIN, Marta. 2010. Simone Battistella, architetto rovignese del Settecento. *Atti – Centro di ricerche storiche – Rovigno XL*: 325-364.
- CRAIEVICH, Alberto. 2001. ad vocem „Chiesa e convento di San Francesco“. U *Istria. Città maggiori. Capodistria, Parenzo, Pirano, Pola. Opere d'arte dal Medioevo all'Ottocento*, ur. Giuseppe Pavanello, Maria Walcher, 226. Trieste: Università degli Studi di Trieste, Edizioni della Laguna.
- Crkva u Istri. Osobe, mjesta i drugi podaci Porečke i Pulske biskupije*. 1990. Prir. Marijan Bartolić, Ivan Grah. 3. dopunjeno izdanje. Pazin: IKD „Juraj Dobriča“.
- GRAH, Ivan. 1985. Izvještaji novigradskih biskupa Svetoj stolici (1588-1808), I. dio. *Croatia Christiana Periodica IX/16*: 63-93.
- GRAH, Ivan. 1986. Izvještaji novigradskih biskupa Svetoj stolici (1588-1808), II. dio. *Croatia Christiana Pperiodica X/17*: 113-147.
- IVANČIĆ, Stjepan Nauč. (prir.). 1910. *Povjestne crte o samostanskom III Redu sv. O. Franje po Dalmaciji, Kvarneru i Istri i poraba glagoljice u istoj redodržavi. Sa priložima*. Zadar: Odlikovana tiskarna E. Vitaliani.
- KUDIŠ, Nina. 2013. Freske Mattea Furlanetta u crkvi svetog Jurja u Buzetu. *Buzetski zbornik 40*: 131-146.
- LUCCHESI, Enrico. 2001. ad vocem „Ex Chiesa di San Francesco“. U *Istria. Città maggiori. Capodistria, Parenzo, Pirano, Pola. Opere d'arte dal Medioevo all'Ottocento*, ur. Giuseppe Pavanello, Maria Walcher, 82-85. Trieste: Università degli Studi di Trieste, Edizioni della Laguna.
- MARKOVIĆ, Vladimir. 2004. *Crkve 17. i 18. stoljeća u Istri – tipologija i stil*. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti.
- PARENTIN, Luigi. 1974. *Cittanova d'Istria*, Trieste: Collana studi Istriani del Centro culturale „Gian Rinaldo Carli“.
- PENJAK, Alenka. 2014. Novo življenje za cerkev sv. Frančiška. *Primorske novice* (16. 9. 2014) <http://www.primorske.si/Novice/Istra/Novo-zivljenje-za-cerkev-sv--Franciska> (posjet 27. 7. 2015).
- PRIJATELJ, Krno. 1982. Barok u Dalmaciji. U *Barok u Hrvatskoj*, ur. Anđela Horvat, Radmila Matejčić, Krno Prijatelj, 649-902. Zagreb: SN Liber i dr.
- SCHNYDER, Marco. Somazzi (30. 3. 2011). <http://www.hls-dhs-dss.ch/textes/i/I23549.php> (posjet 27. 7. 2015).
- TOMIĆ, Radoslav. 2001. Štukaturist Giuseppe Monteventi. *Peristil 44*: 81-92.
- TOMIĆ, Radoslav. 2008. *Umjetnička baština Zadarske nadbiskupije: Kiparstvo II. Od XVI. do XX. stoljeća*. Zadar: Zadarska nadbiskupija.
- TOMIĆ, Radoslav. 2010. Barokna skulptura u jadranskoj Hrvatskoj. U *Hrvatska umjetnost: Povijest i spomenici*, ur. Milan Pelc, 343-371. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, Školska knjiga.
- TULIĆ, Damir. 2012. *Kamena skulptura i oltari 17. i 18. stoljeća u Porečko-pulskoj biskupiji*. 2 sv. Doktorska disertacija. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- TULIĆ, Damir. 2013. Štukature u crkvi svetog Jurja u Buzetu. *Buzetski zbornik 40*: 147-157.

Stucco Decoration of the Ceiling of the Church of the Blessed Virgin Mary of Mt. Carmel (St. Mary of the People) in Novigrad, Istria

The Church of the Blessed Virgin Mary of Mt. Carmel (traditionally Madonna del popolo – St. Mary of the People) in Novigrad, Istria was built, together with the monastery that was not preserved, in 1497. Originally it was a Dominican church and as a favoured site of devotion it had a prominent place in the Novigrad community. Due to extremely unfavourable life conditions in Istria during the first half of the 17th century the church and the monastery fell to ruins and the Dominicans deserted them. From 1726 to 1808 they were governed by tertiary Franciscans who undertook several restoration interventions on the church, its inventory and the adjoining monastery. The restoration that took place in 1783, under superior of the monastery Franjo Kocijančić, included the renovation of the shrine, erection of the new altar, and the church obtained a new facade with Neoclassical features. Fragmentarily preserved stucco decoration of the nave ceiling with the presentation of St. Francis of Assisi in glory most probably dates from that period. This is an interesting work, a mixture of Rococo and Neoclassical features, which stands out in the corpus of ceiling and vault stucco decorations in Istria as a rare example of a stucco work with relief-shaped figurative presentation. This corpus does not contain works similar to the Novigrad stucco work in shape or style and thus the question of its authorship remains open. Based on the stylistic features of the Neoclassical church facade the proposal is set forth of the authorship of Simone Battistella (1726 – 1800), architect from Rovinj who possibly also had a role (preparing the sketches or mediating in the selection of the contractor) in the shaping of the stucco decorations of the Novigrad ceiling.

Keywords: Novigrad, tertiary Franciscans, Stucco Decoration, Rococo, Neoclassicism, Simone Battistella

Cljučne riječi: Novigrad, franjevci trećoreci, štukatura, rokoko, klasicizam, Simone Battistella

Vlasta Zajec
Institut za povijest umjetnosti
HR-10000 Zagreb, Ulica grada Vukovara 68
vzajec@ipu.hr

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI

47

vol. 1

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

The logo for FF press, featuring the letters 'FF' in a stylized font with a horizontal line through them, followed by the word 'press' in a lowercase sans-serif font.

ZAGREB 2015.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 47, vol. 1

Izdavač / Publisher
Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača / For Publisher
Vlatko Previšić

Glavni urednik / Editor-in-Chief
Hrvoje Gračanin

Izvršna urednica / Executive Editor
Inga Vilogorac Brčić

Uredništvo / Editorial Board
Bruna Kuntić-Makvić (stara povijest/ancient history), Zrinka Nikolić Jakus (srednji vijek/
medieval history), Hrvoje Petrić (rani novi vijek/early modern history), Željko Holjevac
(moderna povijest/modern history), Tvrtko Jakovina (suvremena povijest/contemporary history),
Silvija Pisk (mikrohistorija i zavičajna povijest/microhistory and local history),
Zrinka Blažević (teorija i metodologija povijesti/theory and methodology of history)

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Council
Denis Alimov (Sankt Peterburg), Živko Andrijašević (Nikšić), Csaba Békés (Budapest), Rajko
Bratož (Ljubljana), Snježana Buzov (Columbus, Ohio), Svetlozar Eldarov (Sofija), Toni Filiposki
(Skopje), Aleksandar Fotić (Beograd), Vladan Gavrilović (Novi Sad), Alojz Ivanišević (Wien),
Egidio Ivetić (Padova), Husnija Kamberović (Sarajevo), Karl Kaser (Graz),
Irina Ognyanova (Sofija), Géza Pálffy (Budapest), Ioan-Aurel Pop (Cluj),
Nade Proeva (Skopje), Alexios Savvides (Kalamata), Vlada Stanković (Beograd),
Ludwig Steindorff (Kiel), Peter Štih (Ljubljana)

*Izvršna urednica za tuzemnu i inozemnu razmjenu /
Executive Editor for Publications Exchange*
Kristina Milković

Tajnik uredništva / Editorial Board Assistant
Dejan Zadro

Adresa uredništva/Editorial Board address
Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120 150, 6120 158, faks ++385 (0)1 6156 879

Časopis izlazi jedanput godišnje / The Journal is published once a year

Časopis je u digitalnom obliku dostupan na / The Journal in digital form is accessible at
Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske „Hrčak“
<http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>

Financijska potpora za tisak časopisa / The Journal is published with the support by
Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Časopis je indeksiran u sljedećim bazama / The Journal is indexed in the following databases:
Directory of Open Access Journals, EBSCO, SCOPUS, ERIH PLUS

Naslovna stranica

Iva Mandić

Grafičko oblikovanje i računalni slog

Marko Maraković

Lektura

Samanta Paronić

Tisak

Web2tisak, Zagreb

Naklada

250 primjeraka

*Časopis je u digitalnom obliku dostupan na Portalu znanstvenih časopisa
Republike Hrvatske „Hrčak“ <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*

*The Journal is accessible in digital form at the Hrcak - Portal of scientific
journals of Croatia <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*

RADOVI 47
vol. 1

ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Tematski blok / Themed issue

TREĆOREDSKA GLAGOLJAŠKA TRADICIJA U EUROPSKOM KONTEKSTU TERTIARY GLAGOLITIC TRADITION IN EUROPEAN CONTEXT

Radovi međunarodnoga znanstvenog skupa
održanoga 27. i 28. IX. 2013. na Hrvatskom katoličkom sveučilištu u Zagrebu
u organizaciji

Provincije franjevac trećoredaca glagoljaša u Zagrebu, Hrvatskoga katoličkog
sveučilišta u Zagrebu, Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu – Odsjek za
povijest, Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu – Odsjek za povijest, Instituta
za povijest umjetnosti u Zagrebu i Staroslavenskoga instituta u Zagrebu

***

Proceedings of the International Scientific Conference
held on 27th and 28th September 2013 at the Catholic University of Croatia in Zagreb
and organized by
the Province of the Glagolitic Friars of the Third Order Regular, Catholic University
of Croatia in Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences of the University
of Zagreb - Department of History, Faculty of Humanities and Social Sciences of
the University of Split - Department of History, Institute of Art History,
and Old Church Slavonic Institute

Gosti urednici / Guest editors

Ivan BOTICA
Tomislav GALOVIĆ
Kristijan KUJAR